

ISTRAŽIVANJE VAŽNOSTI EKONOMSKIH RAZLOGA ZA INTERNETSKO PIRATSTVO MEĐU SVEUČILIŠNIM STUDENTIMA

SAŽETAK

U posljednjih nekoliko desetljeća tehnologija je promijenila način na koji se posluje i kako se roba reklamira, prodaje i isporučuje potrošačima. Danas je tako na tržištu dostupan širok raspon digitalnih proizvoda. No, razvoj IKT-a također je doveo do znatnog porasta slučajeva krađa intelektualnog vlasništva. S brzim napretkom računalnih i mrežnih mogućnosti, internetsko piratstvo postalo je ozbiljan problem u cijelom svijetu, a Hrvatska u tome nije iznimka. Ovo pitanje dobiva na važnosti ne samo zato što su različiti digitalni sadržaji lako dostupni, već i zbog toga što je IT industrija u Hrvatskoj u stalnom porastu te se suočava s izazovima vezanim uz ilegalnu reprodukciju i distribuciju djela zaštićenih autorskim pravima. S ciljem dobivanja boljeg uvida u to zašto se ljudi bave internet-
skim piratstvom, ova studija ispitala je važnost ekonomskih razloga za takvu praksu među hrvatskim sveučilišnim studentima. U radu je također istražena rasprostranjenost internetskog piratstva. Anкета je provedena na uzorku od 504 studenta Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku. Studenti su prikladni ispitanici za ovo istraživanje, budući da pripadaju digitalnoj generaciji koja je izložena internetskom piratstvu. Podaci su analizirani pomoću deskriptivne i inferencijalne statistike. Rezultati su pokazali da tek oko 8% anketiranih nikada nije preuzimalo materijale zaštićene autorskim pravima ili koristilo ilegalne streaming servise, dok je nešto više od 37% ispitanih izjavilo da nikada nisu distribuirali bilo kakav sadržaj zaštićen pravima intelektualnog vlasništva. Nadalje je otkriveno da su, općenito uzevši, ekonomski razlozi bili najvažniji za upuštanje u internetsko piratstvo. Osim toga, pronađene su i značajne razlike u vrednovanjima razloga s obzirom na promatrana obilježja studenata. Rezultati studije proširuju spoznaje o čimbenicima koji utječu na pojedince da bez dopuštenja reproduciraju i distribuiraju djela zaštićena autorskim pravima.

Gljučne riječi: internetsko piratstvo, ekonomski razlozi, digitalni proizvodi, studenti

1. UVOD

Tijekom posljednjih nekoliko desetljeća pod utjecajem rapidnog tehnološkog razvoja dogodile su se velike društvene i ekonomske

promjene. Između ostalog, značajno se promijenio način na koji se roba reklamira, prodaje i isporučuje potrošačima. Njima je danas na raspolaganju i širok raspon digitalnih proizvo-

da. No, njihova dostupnost i jednostavnost dijeljenja, čemu snažno doprinosi brzi napredak računalnih i mrežnih mogućnosti, dovela je do golemog porasta slučajeva krađa intelektualnog vlasništva. S tim se problemom suočavaju gospodarstva u cijelom svijetu, a izazovi vezani uz ilegalnu reprodukciju i distribuciju djela zaštićenih autorskim pravima nisu zaobišli ni Hrvatsku. Nedvojbeno je da će različita pitanja koja se odnose na internetsko piratstvo s daljnjim razvojem IKT-a i tehnološkog sektora dobivati još više na važnosti.

Pojam piratstva koristi se u različitim kontekstima. Internetskim piratstvom smatra se svako neovlašteno kopiranje, distribuiranje ili prodaja sadržaja zaštićenih autorskim pravima (Yar i Steinmetz, 2019). Tako se također općenito naziva bilo kakva neautorizirana upotreba ili reprodukcija djela u vlasništvu drugih pojedinaца ili subjekata, koja se provodi posredstvom interneta (Wang i McDaniel, 2018). Internetsko piratstvo se definira i kao kriminalno ponašanje koje je uzrokovano niskom razinom samokontrole, željom da se minimiziraju troškovi i ostvari maksimalna korist (Myshok, 2022). Ono uključuje ilegalno kopiranje, dijeljenje i/ili preuzimanje softvera, audio i video sadržaja, knjiga, časopisa i članaka te slika, odnosno bilo kojeg digitalnog sadržaja koji je zaštićen autorskim pravima (Tjiptono i sur., 2016). Kao sinonimi, u tom se smislu koriste pojmovi internetsko, digitalno i online piratstvo. Dejean (2009) razlikuje dvije vrste piratstva. Prva se odnosi na neovlaštenu razmjenu ili prodaju fizičkih proizvoda poput glazbenih CD-ova i filmskih DVD-ova, a druga na difuziju digitaliziranih nematerijalnih dobara putem interneta. Pri tome treba imati na umu da je proizvodnja prvog primjerka digitalnog dobra uglavnom skupa, dok je reprodukcija i distribucija njegovih kopija jeftina (Gopal i sur., 2006; Sinha i Mandel, 2008). To je još jedan razlog zašto su takvi proizvodi podložni piratstvu.

Internetsko piratstvo specifičan je oblik kriminala. Njime se pojedinci bave anonimno, iz privatnosti svojih domova, a dojam je da ne izaziva nikakvu štetu jer se neposredno ne otuđuje ničije vlasništvo. Zbog percepcije da se ne radi

o kaznenom djelu i nečemu etički pogrešnom ono je prihvatljivo širokom krugu ljudi (Malin i Fowers, 2009). Prema Saviću i Petroviću (2016), takvo nezakonito ponašanje otežava mogućnosti nositeljima autorskih prava da utječu na vlastitu konkurentnost i umanjuje prihode koje su mogli ostvariti prodajom svojih proizvoda na tržištu. Za razliku od krađe neke materijalne stvari, neovlašteno pribavljanje, umnožavanje i objavljivanje digitalnog sadržaja putem interneta ne lišava nositelje autorskih prava posjedovanja originalnog dobra. Dakle, oni na temelju njega mogu i dalje ostvarivati prihode, a gubitak im predstavlja izmakla dobit. Gubitke koje vlasnicima prava uzrokuje internetsko piratstvo nije jednostavno procijeniti. Temeljni je problem pri njihovoj kvantifikaciji utvrđivanje stope piratstva i pripadajućeg novčanog ekvivalenta izgubljene dobiti. Naime, čak i da je moguće točno odrediti broj neovlašteno preuzetih primjeraka, pitanje je koliko bi se onih koji su na nezakonit način došli u njihov posjed odlučilo na kupovinu istih, odnosno koliko njih bi uopće bilo spremno platiti tržišnu cijenu originala da nema druge alternative. Savić i Petrović ističu da se ne smije zanemariti ni činjenica da osim gubitaka koji proizlaze iz imovinskih prava, internetsko piratstvo često narušava moralna prava autora upotrebom i distribucijom njihovih djela na način koji im vrijeđa čast i ugled.

Internetsko piratstvo je kao nusproizvod digitalnog doba ozbiljan problem, kako u nerazvijenim, tako i u najrazvijenijim zemljama svijeta. Ono ima veliki utjecaj na gospodarski sustav, a ne pokazuje bitnije znakove slabljenja usprkos naporima za njegovim sprječavanjem (Arli i Tjiptono, 2016; Jonas i Sirkeci, 2018; Koltan Yilmaz i Deveci Topal, 2022). Da bi se s internetskim piratstvom moglo nositi, potrebno je bolje razumjeti ponašanje osoba koje se upuštaju u takve aktivnosti (Lai i sur., 2013). S tom je namjerom u ovom radu ispitana rasprostranjenost internetskog piratstva i važnost ekonomskih razloga za takvu praksu među hrvatskim sveučilišnim studentima.

2. RAZMJERI INTERNETSKOG PIRATSTVA I NJEGOVE EKONOMSKE IMPLIKACIJE

Različiti pokazatelji internetskog piratstva nedvojbeno indiciraju da se radi o vrlo raširenoj pojavi, koja ima štetne posljedice na gospodarstvo. Internetsko piratstvo negativno utječe na output poduzeća, broj zaposlenih, njihove plaća i porezne prihode (Siwek, 2007). Choi i LaPrade (2023) naglašavaju da su internetskim piratstvom posebno pogođene glazbena, filmska i softverska industrija. Iako je razvoj tržišta streaming servisa, preko kojih se korisnicima nudi povoljniji pristup glazbenim, filmskim i televizijskim sadržajima, kao i pružanje mogućnosti unajmljivanja umjesto kupovine softvera, dalo određene rezultate, takvi novi poslovni modeli nisu donijeli znatniji pomak u borbi protiv internetskog piratstva. Ni pooštavanje zakonske regulative, premda ima izvjesne pozitivne učinke, nije na globalnoj razini dovelo do očekivanog smanjenja internetskog piratstva, s obzirom da je u brojnim zemljama kršenje autorskih prava i dalje slabo regulirano i ne podliježe sankcijama.

U dostupnim izvorima može se pronaći više procjena razmjera internetskog piratstva i njegovih ekonomskih implikacija, koje zbog različitih metodoloških pristupa često nisu sasvim usuglašene. Prema jednom od istraživanja (Frontier Economics, 2017), ukupna globalna vrijednost piratiziranih filmskih i glazbenih djela te softverskih proizvoda iznosila je 2015. godine 213 milijardi dolara. Od tog se iznosa 160 milijardi dolara odnosilo na filmsku industriju, 29 milijardi dolara na glazbenu industriju, a 24 milijarde dolara na softversku industriju. U istom izvoru predviđeno je da će ukupna globalna vrijednost piratiziranih proizvoda 2022. godine iznositi između 384 i 856 milijardi dolara, od čega će između 289 i 644 milijarde dolara generirati piratiziranje filmskih sadržaja, između 53 i 117 milijardi dolara piratiziranje glazbe, a između 42 i 95 milijardi dolara piratiziranje softvera. GO-Globe (bez dat.), koristeći podatke iz više izvora, iznio je procjenu da gotovo četvrtina

globalne internetske propusnosti otpada na internetsko piratstvo. Prema tom izvoru, u 2020. godini zabilježeno je više od 130 milijardi posjeta piratskim web stranicama, u čemu prednjače korisnici interneta iz SAD-a, Rusije, Kine, Indije i Brazila. Najviše se piratiziraju TV serije i emisije (49,4% ukupnog piratiziranog sadržaja), nakon čega slijede filmovi (17,1%), glazba (16%), knjige (11,2%) i softver (6,2%). Procjenjuje se da 37% softvera koji se koristi u svijetu nema licencu, dok dvije od svakih pet kopija softvera nisu plaćene (ukupna vrijednosti nelicenciranog softvera iznosi 46,3 milijarde dolara). Iz ilegalnih izvora glazbu, filmove i TV serije preuzima oko četvrtina korisnika, a softver više od petine korisnika. Izdavači knjiga zbog internetskog piratstva godišnje gube 300 milijuna dolara. Samo se u SAD-u zbog internetskog video piratstva svake godine izgubi između 230 i 560 tisuća radnih mjesta. GO-Globe navodi i da je tijekom pandemije COVID-19 globalno filmsko piratstvo poraslo za 33%.

Prema podacima tvrtke MUSO (Van der Sar, 2016), Hrvatska se 2016. godine našla na neslavnom četvrtom mjestu u svijetu po zastupljenosti broja korisnika interneta koji posjećuju piratske stranice. Ispred Hrvatske, s većom stopom piratstva, bile su Latvija, Bugarska i Litva, a iza Španjolska, Grčka, Srbija, Irska, Rumunjska i Švedska. U ukupnom je broju pristupa piratskim stranicama SAD nadmašio sve ostale zemlje, no istraživanje je pokazalo da u stopi piratstva ipak prednjače europske države. Iako analiza ima određene manjkavosti, ona jasno ukazuje na ozbiljnost problema internetskog piratstva u Hrvatskoj. Po pitanju softverskog piratstva Hrvatska je bolje prošla u istraživanju platforme Statista (2021). S udjelom instaliranog piratskog softvera od 51%, Hrvatska se 2020. godine smjestila na 61. mjesto među 101 analiziranom državom. Na vrhu liste nalazi se Zimbabve, u kojem je bilo 91% takvog softvera, dok je na začelju SAD (procjenjuje se da je u toj zemlji 17% instaliranog softvera bilo piratskog porijekla). Statista (2023) predviđa da će se udio instaliranog piratskog softvera u Hrvatskoj do

2028. godine smanjiti na 49%, što je tek malen korak na putu iskorjenjivanja internetskog piratstva.

3. CILJEVI, HIPOTEZE I METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Više je razloga za upuštanje u internetsko piratstvo. Bagchi i suradnici (2006) grupirali su čimbenike koji objašnjavaju internetsko piratstvo u četiri kategorije: ekonomske, tehničke, regulatorne i socio-kulturne. Neki su od najvažnijih uzroka internetskog piratstva: nizak stupanj javne svijesti, velika potražnja za proizvodima koja potiče razvoj ilegalnog tržišta, krive predodžbe o piratstvu, neučinkovita zaštita intelektualnog vlasništva i slaba provedba zakona, visoka cijena dobara, poteškoće u pristupu legalnim digitalnim sadržajima i značajna dobit koju ostvaruju pirati (World Anti-Piracy Observatory, bez dat.). Razlozi zbog kojih studenti pribjegavaju neovlaštenom kopiranju, dijeljenju i preuzimanju digitalnih sadržaja, kao i razlike koje u tom smislu postoje s obzirom na pojedina obilježja, predmet su brojnih istraživanja (Chiang i Assane, 2008; Al-Fadhli, 2009; Morris i sur., 2009; Konstantakis i sur., 2010; Sheehan i sur., 2010; Jamwal, 2011; Alleyne i sur., 2015; Sin i sur., 2021). Rezultati više studija potvrđuju da je internetsko piratstvo raširena praksa među studentskom populacijom (Hohn i sur., 2006; Wu i Yang, 2013; Holt i sur., 2015; Sahni i Gupta, 2019; Nhan i sur., 2020; Bayraktar i Tomczyk, 2021). Stoga je razumijevanje motiva takvog ponašanja studenata važno i korisno kako za same nositelje autorskih prava, koji su njime neposredno pogođeni, tako i za nastavnike, osobe koje se nalaze na rukovodećim mjestima u sustavu visokog obrazovanja te znanstvenike i stručnjake upućene u tu problematiku. U skladu s navedenim, osim determiniranja stope internetskog piratstva među hrvatskim sveučilišnim studentima, cilj je ovog rada bio utvrditi u kojoj mjeri pojedini čimbenici, a poglavito oni ekonomskog karaktera, utječu na njegovu rasprostranjenost te postoje li značajne

razlike u tom pogledu između analiziranih skupina. Neka od tih pitanja u svom je radu obradila Ištuk (2021), a ovo istraživanje ide korak dalje nastojeći dodatno rasvijetliti fenomen internetskog piratstva.

Iz postavljenih ciljeva proizašle su sljedeće hipoteze:

- Internetsko piratstvo raširena je pojava među hrvatskim sveučilišnim studentima.
- Studenti se u internetsko piratstvo ponajviše upuštaju zbog ekonomskih razloga.
- Postoje značajne razlike u stavovima o ekonomskim i drugim razlozima koji vode do internetskog piratstva s obzirom na pojedina obilježja studenata.

Za potrebe istraživanja osmišljen je strukturirani upitnik namijenjen studentima Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku. Podaci su prikupljeni pomoću online ankete koja je izrađena u alatu Google obrasci, a realizirana pod okriljem Centra za digitalnu etiku Filozofskog fakulteta u Osijeku. Poziv studentima za sudjelovanje u anketi upućen je putem e-pošte i društvenih mreža. U pozivu je bio naveden link na anketu s kratkim objašnjenjem svrhe istraživanja. Osim deskriptivne, u analizi prikupljenih podataka primijenjena je i inferencijalna statistika. Pomoću neparametarskog Mann-Whitneyjevog testa ispitana je značajnost razlika u stavovima studenata o razlozima zbog kojih se upuštaju u internetsko piratstvo s obzirom na promatrana obilježja. Pri tome su statistički značajnima smatrane razlike potvrđene na razini $p < 0,05$.

4. UZORAK ISPITANIKA I REZULTATI ANALIZE

Rezultati analize temelje se na odgovorima 504 studenta Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku. Karakteristike uzorka predočene su tablicom 1.

Tablica 1. Karakteristike uzorka

Obilježje		Broj ispitanika	Postotak
Spol	Muški	194	38,5
	Ženski	310	61,5
Dob	18 – 24	456	90,5
	25 – 47	48	9,5
Područje studiranja	STEM područje	246	48,8
	Ostala područja	258	51,2
Status	Redoviti student	455	90,3
	Izvanredni student	49	9,7
Godina studija	1 – 3	291	57,7
	4 – 6	213	42,3

U uzorku su prevladavale studentice te osobe mlađe od 25 godina. S obzirom na područje studiranja, u uzorku su bili podjednako zastupljeni studenti iz STEM i ostalih područja (društveno, humanističko, interdisciplinarno i umjetničko područje). Veliku većinu ispitanika činili su redoviti studenti. Manje je anketiranih studenata bilo upisano na više, nego na prve tri godine studija.

Kako bi se utvrdilo koliko je internetsko piratstvo raširena pojava među studentima Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, ispitanici su upitani da na pet-stupanjskoj skali (1 = nikada, 2 = rijetko, 3 = ponekad, 4 = često, 5 = stalno) iskažu koliko često preuzimaju digitalne sadržaje zaštićene autorskim pravima ili koriste ilegalne streaming servise, a koliko često distribuiraju takve sadržaje. Razdiobe dobivenih odgovora prikazane su tablicom 2.

Tablica 2. Učestalost upuštanja studenata u internetsko piratstvo

Oblik internetskog piratstva	1 (nikada)	2 (rijetko)	3 (ponekad)	4 (često)	5 (stalno)
Preuzimanje sadržaja zaštićenih autorskim pravima ili upotreba ilegalnih streaming servisa	42 (8,3%)	116 (23,0%)	164 (32,5%)	123 (24,4%)	59 (11,7%)
Distribuiranje sadržaja zaštićenih autorskim pravima	188 (37,3%)	142 (28,2%)	114 (22,6%)	41 (8,1%)	19 (3,8%)

Tek je oko 8% studenata navelo da nikada nije preuzelo sadržaj zaštićen autorskim pravima ili koristilo neki od ilegalnih streaming servisa. Približno trećina anketiranih odgovorila je da to čini ponekad, a njih 11,7% stalno. Prema rezultatima ankete, nešto više od 37% ispitanih nikada nije distribuiralo bilo kakav sadržaj zaštićen autorskim pravima. Za razliku od njih, oko 4% anketiranih to čini stalno. Dakle, čak 91,7% studenata obuhvaćenih istraživanjem pribjegava, makar i rijetko, neovlaštenom korištenju digitalnih sadržaja posredstvom interneta, dok je njih 62,3%

najmanje jedanput distribuiralo takav sadržaj. Navedeno potvrđuje prvu hipotezu da je internetsko piratstvo raširena pojava među studentima.

S ciljem determiniranja razloga neovlaštenog korištenja, preuzimanja i/ili distribuiranja sadržaja s interneta, studenti su zamoljeni da na pet-stupanjskoj skali (1 = uopće se ne slažem, 2 = uglavnom se ne slažem, 3 = neutralan stav, 4 = uglavnom se slažem, 5 = potpuno se slažem) iskažu svoje slaganje s 12 tvrdnji u vezi s takvim ponašanjem. Pri tome su u obzir uzeti

stavovi ispitanika koji su se barem jedanput upustili u internetsko piratstvo. Na temelju njihovih odgovora izračunate srednje vrijednosti

(aritmetička sredina i medijan) i mjere disperzije (standardna devijacija i interkvartil) navedene su u tablici 3.

Tablica 3. Deskriptivna statistika odgovora ispitanika koji se odnose na tvrdnje o razlozima njihovog upuštanja u internetsko piratstvo

Tvrdnja	Aritmetička sredina	Medijan	Standardna devijacija	Interkvartil
Ne mislim da je internetsko piratstvo nešto loše	2,89	3,00	1,09	2,00
U Hrvatskoj je internetsko piratstvo opće prihvaćena pojava	3,58	4,00	1,10	1,00
Kontrola interneta je slaba pa se ne plašim da ću biti otkriven/a	3,39	3,00	1,14	1,00
Ne bojim se posljedica (ne mislim da ću imati problema)	3,24	3,00	1,20	1,00
Osjećam se zadovoljno kada besplatno mogu doći do sadržaja koji se plaćaju	3,16	3,00	1,27	2,00
Ne mogu si priuštiti legalne sadržaje (preskupi su za mene)	3,80	4,00	1,22	2,00
Vlasnici previše naplaćuju svoja autorska prava i ostvaruju ekstra zaradu	3,61	4,00	1,20	2,00
To je moj način borbe protiv bogatih kompanija	2,38	2,00	1,21	2,00
Nije u redu naplaćivati znanstvene i obrazovne sadržaje	3,58	4,00	1,21	2,00
Nastavnici odobravaju upotrebu takvih sadržaja u obrazovne svrhe	2,50	3,00	1,15	2,00
Želim besplatno isprobati proizvod prije kupovine	3,50	4,00	1,24	2,00
Teško mi je legalnim putem doći do željenih sadržaja	3,29	3,00	1,26	1,00

Prema aritmetičkim sredinama, studenti su se najviše složili da si ne mogu priuštiti legalne sadržaje jer su preskupi za njih te da vlasnici previše naplaćuju svoja autorska prava i ostvaruju ekstra zaradu na račun korisnika. Oba su ova razloga ekonomskog karaktera što indicira da je pribjegavanje internetskom piratstvu, kako je i pretpostavljeno drugom hipotezom, ponajprije uvjetovano takvim motivima. Ispitanici su se u nešto manjoj mjeri složili da neovlašteno koriste, preuzimaju i/ili distribuiraju sadržaje s interneta zbog toga što je u Hrvatskoj internetsko piratstvo opće prihvaćena pojava, zato što nije u redu naplaćivati znanstvene i obrazovne sadržaje, koji bi morali biti svima na raspolaganju, i iz razloga što žele besplatno isprobati proizvod prije kupovine. Za svih pet prethodno spomenutih tvrdnji medijani iznose 4, što znači da se najmanje polovina ispitanika s njima uglavnom ili potpuno složila. Niži stupanj slaganja anketirani su studenti iskazali s tvrdnjama da je kontrola interneta slaba pa se ne plaše da će biti otkriveni, da im je teško legalnim putem doći

do željenih sadržaja, da se ne boje posljedica i da se osjećaju zadovoljno kada besplatno mogu doći do sadržaja koji se plaćaju. U slučaju tih stavki aritmetičke sredine se kreću u intervalu od 3,16 do 3,39, dok medijani imaju vrijednost 3 (neutralan stav). Za tvrdnju kako ne misle da je internetsko piratstvo nešto loše aritmetička sredina je manja od 3, što ukazuje na njezino neprihvatanje, dok medijan i u ovom slučaju iznosi 3. Isto vrijedi za tvrdnju da nastavnici odobravaju upotrebu neovlašteno pribavljenih sadržaja u obrazovne svrhe. Obje mjere centralne tendencije sugeriraju da studenti općenito ne pribjegavaju internetskom piratstvu iz razloga što to predstavlja njihov način borbe protiv bogatih kompanija. I standardne devijacije i interkvartili uglavnom ukazuju na izraženu varijabilnost u odgovorima ispitanika.

Kako bi se ispitale značajnosti razlika u stavovima između pojedinih skupina studenata primijenjen je Mann-Whitneyjev test, čiji su rezultati prezentirani u tablici 4. Tablica sadrži prosječne

rangove za svaku od skupina i p -vrijednosti dobivene navedenim testom. Veći prosječni rangovi ukazuju na viši stupanj slaganja s promatranom tvrdnjom, dok p -vrijednosti manje od 0,05 sugeriraju da između analiziranih skupina postoje statistički značajne razlike.

Tablica 4. Rezultati analize značajnosti razlika pomoću Mann-Whitneyjevog testa

Tvrdnja	Spol		Dob		Područje studiranja		Status		Godina studija	
	Muški	Ženski	18 – 24	25 – 47	STEM područje	Ostala područja	Redoviti student	Izvanredni student	1 – 3	4 – 6
Ne mislim da je internetsko piratstvo nešto loše	253,68	217,08	232,65	220,60	233,56	229,58	233,58	210,10	229,03	234,79
	$p = 0,003^*$		$p = 0,552$		$p = 0,738$		$p = 0,261$		$p = 0,632$	
U Hrvatskoj je internetsko piratstvo opće prihvaćena pojava	239,95	226,01	233,00	217,27	227,82	234,94	237,02	174,85	224,14	241,32
	$p = 0,250$		$p = 0,436$		$p = 0,548$		$p = 0,003^*$		$p = 0,151$	
Kontrola interneta je slaba pa se ne plašim da ću biti otkriven/a	238,73	226,80	231,69	229,67	215,41	246,51	236,39	181,28	218,98	248,19
	$p = 0,329$		$p = 0,921$		$p = 0,009^*$		$p = 0,009^*$		$p = 0,015^*$	
Ne bojim se posljedica (ne mislim da ću imati problema)	241,89	224,75	233,41	213,33	220,73	241,55	236,32	182,05	228,39	235,65
	$p = 0,164$		$p = 0,327$		$p = 0,084$		$p = 0,010^*$		$p = 0,550$	
Osjećam se zadovoljno kada besplatno mogu doći do sadržaja koji se plaćaju	239,55	226,27	234,92	199,03	230,37	232,55	236,34	181,80	233,18	229,27
	$p = 0,283$		$p = 0,081$		$p = 0,857$		$p = 0,010^*$		$p = 0,749$	
Ne mogu si priuštiti legalne sadržaje (preskupi su za mene)	232,78	230,67	230,64	239,65	213,66	248,15	236,49	180,29	215,12	253,34
	$p = 0,863$		$p = 0,657$		$p = 0,004^*$		$p = 0,007^*$		$p = 0,001^*$	
Vlasnici previše naplaćuju svoja autorska prava i ostvaruju ekstra zaradu	240,41	225,71	233,97	208,05	240,17	223,41	235,78	187,55	234,30	227,76
	$p = 0,231$		$p = 0,204$		$p = 0,163$		$p = 0,022^*$		$p = 0,589$	
To je moj način borbe protiv bogatih kompanija	255,99	215,58	230,60	240,02	239,12	224,39	233,48	211,12	239,52	220,81
	$p = 0,001^*$		$p = 0,643$		$p = 0,217$		$p = 0,287$		$p = 0,121$	
Nije u redu naplaćivati znanstvene i obrazovne sadržaje	226,22	234,93	230,17	244,17	222,10	240,27	236,01	185,20	216,19	251,91
	$p = 0,478$		$p = 0,494$		$p = 0,131$		$p = 0,016^*$		$p = 0,003^*$	
Nastavnici odobravaju upotrebu takvih sadržaja u obrazovne svrhe	241,70	224,87	232,51	221,89	234,26	228,92	232,79	218,24	227,32	237,08
	$p = 0,169$		$p = 0,602$		$p = 0,655$		$p = 0,489$		$p = 0,419$	
Želim besplatno isprobati proizvod prije kupovine	246,26	221,91	230,65	239,57	224,28	238,23	233,60	209,90	231,29	231,78
	$p = 0,048^*$		$p = 0,664$		$p = 0,247$		$p = 0,263$		$p = 0,969$	
Teško mi je legalnim putem doći do željenih sadržaja	225,45	235,43	232,61	220,93	220,18	242,06	236,20	183,20	229,42	234,28
	$p = 0,418$		$p = 0,569$		$p = 0,069$		$p = 0,012^*$		$p = 0,690$	

* Statistički značajno na razini $p < 0,05$

Na temelju rezultata Mann-Whitneyjevog testa može se zaključiti da su studenti u značajno većoj mjeri od studentica smatrali kako internetsko piratstvo nije nešto loše, da neovlašteno korištenje, preuzimanje i/ili distribuiranje digitalnih sadržaja zaštićenih autorskim pravima predstavlja njihov način borbe protiv bogatih kompanija te da žele besplatno isprobati proizvod prije nego ga odluče kupiti. Rezultati nadalje sugeriraju da niti jedna razlika u stavovima mlađih i starijih studenata nije statistički značajna, dok se područje studiranja pokazalo bitnim prediktorom razlika u dva slučaja. Naime, studenti upisani na studije iz društvenog, humanističkog, interdisciplinarnog i umjetničkog područja signifikantno više nego oni iz STEM područja složili su se da je kontrola interneta slaba, pa se ne plaše da će biti otkriveni, te da si ne mogu priuštiti legalne sadržaje jer su preskupi. Najviše statistički značajnih razlika u ocjenama razloga za upuštanje u internetsko piratstvo determinirano je između redovitih i izvanrednih studenata. Prema Mann-Whitneyjevom testu, redoviti su se studenti značajno više od izvanrednih studenata bili skloni složiti da je u Hrvatskoj internetsko piratstvo opće prihvaćena pojava, da je kontrola interneta slaba, da se ne boje posljedica, da se osjećaju zadovoljno kada besplatno mogu doći do sadržaja koji se plaćaju, da si ne mogu priuštiti legalne sadržaje, da vlasnici previše naplaćuju svoja autorska prava, da nije u redu naplaćivati znanstvene i obrazovne sadržaje te da im je teško legalnim putem doći do željenih sadržaja. Rezultati analize razlika također indiciraju kako su se studenti upisani na niže godine studija u odnosu na svoje kolege s viših godina u statistički značajno manjoj mjeri složili da je kontrola interneta slaba, zbog čega se ne plaše da će biti otkriveni, da si ne mogu priuštiti legalne sadržaje jer su preskupi za njih te da nije u redu naplaćivati znanstvene i obrazovne sadržaje.

Područje studiranja, status i godina studija značajno determiniraju stav studenata o previsokoj cijeni kao razlogu za upuštanje u internetsko piratstvo, dok je status signifikantni predskazatelj razlika i u pogledu tvrdnje da ih na takvo ponašanje potiče ekstra zarada koju vlasnici autorskih prava ostvaruju na račun korisnika. Nasuprot tome, spol i dob nisu se pokazali statistički značajnim prediktorima razlika u načinu

na koji sveučilišni studenti percipiraju ta dva ekonomska razloga za internetsko piratstvo. Prema tome, dobiveni rezultati idu u prilog prihvaćanja treće hipoteze.

5. ZAKLJUČAK

I prije digitalnog doba bilo je slučajeva neovlaštenog kopiranja, umnažanja i prodaje dobara zaštićenih pravima intelektualnog vlasništva. No, s razvojem IKT-a, koji je rezultirao ponudom mnoštva digitalnih sadržaja i promjenom ponašanja potrošača, takve su aktivnosti postale uobičajena praksa koja ne samo što uzrokuje znatne gubitke vlasnicima autorskih prava, već ima dugoročne posljedice na cjelokupno gospodarstvo. S obzirom da je internetsko piratstvo rašireno među studentskom populacijom, što je potvrdilo više studija, suočavanje s njim zahtijeva razumijevanje razloga koji ga potiču. U skladu s tim, ovo je istraživanje nastojalo odgovoriti na pitanje kolika je stopa internetskog piratstva među hrvatskim sveučilišnim studentima, koji čimbenici utječu na njega te kako su oni percipirani od strane određenih skupina studenata. U radu je poseban naglasak stavljen na utvrđivanje važnosti ekonomskih razloga za neovlašteno korištenje, preuzimanje i/ili distribuiranje sadržaja zaštićenih autorskim pravima. Na temelju ankete provedene među studentima Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku može se zaključiti da je internetsko piratstvo prilično raširena pojava te da su, općenito uzevši, ekonomski razlozi najvažniji za upuštanje u takvu praksu. Istraživanje je također ukazalo na postojanje značajnih razlika u vrednovanjima razloga, uključujući i onih ekonomskih, s obzirom na promatrana obilježja studenata. Status, odnosno način studiranja (redoviti ili izvanredni) identificiran je kao najznačajniji prediktor razlika u stavovima studenata. S druge strane, niti jedna razlika između mlađih i starijih studenata nije se pokazala statistički značajnom.

Prema dostupnim podacima, uzorak dobro reprezentira populaciju studenata Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku. Iako je istraživanje provedeno među studentima samo jednog sveučilišta, vjeruje se da njegovi rezultati

imaju šire implikacije. Naime, pretpostavlja se da mogu biti generalizirani na cijelu hrvatsku studentsku populaciju, koja je nevelika i relativno homogena. Budući da analizirana problematika nije do sada dovoljno i adekvatno obrađena, rezultati ove studije proširuju spoznaje o razlozima zbog kojih se pojedinci upuštaju u internetsko piratstvo. Daljnja su istraživanja potrebna kako bi se dodatno rasvijetlile brojne nepoznanice i nejasnoće povezane s ovim globalnim fenomenom.

6. LITERATURA

- Al-Fadhli, S. (2009). The ethical dilemma of software piracy in Islamic societies: The case of Kuwait. *The Electronic Journal of Information Systems in Developing Countries*, 39(1), 1-9. <https://doi.org/10.1002/j.1681-4835.2009.tb00281.x>
- Alleyne, P., Soleyn, S. i Harris, T. (2015). Predicting accounting students' intentions to engage in software and music piracy. *Journal of Academic Ethics*, 13(4), 291-309. <https://doi.org/10.1007/s10805-015-9241-7>
- Arli, D. i Tjiptono, F. (2016). Consumer digital piracy behaviour among youths: Insights from Indonesia. *Asia Pacific Journal of Marketing and Logistics*, 28(5), 898-922. <https://doi.org/10.1108/APJML-11-2015-0163>
- Bagchi, K., Kirs, P. i Cervený, R. (2006). Global software piracy: Can economic factors alone explain the trend?. *Communications of the ACM*, 49(6), 70-75. <https://doi.org/10.1145/1132469.1132470>
- Bayraktar, F. i Tomczyk, Ł. (2021). Digital piracy among young adults: The role of values and time perspectives. *Sustainability*, 13(16), Article 9140. <https://doi.org/10.3390/su13169140>
- Chiang, E. P. i Assane, D. (2008). Music piracy among students on the university campus: Do males and females react differently?. *The Journal of Socio-Economics*, 37(4), 1371-1380. <https://doi.org/10.1016/j.socec.2007.08.011>
- Choi, J. i LaPrade, J. (2023). Internet piracy. U D. Hummer i J. M. Byrne (Ur.), *Handbook on crime and technology* (str. 165-177). Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited. <https://doi.org/10.4337/9781800886643.00018>
- Dejean, S. (2009). What can we learn from empirical studies about piracy?. *CESifo Economic Studies*, 55(2), 326-352. <https://doi.org/10.1093/cesifo/ifp011>
- Frontier Economics (2017). *The economic impacts of counterfeiting and piracy: Report prepared for BASCAP and INTA*. Brussels: Frontier Economics. Dostupno na <https://www.iccwbo.be/wp-content/uploads/2017/02/ICC-BASCAP-INTA-2016-report.pdf>
- GO-Globe (bez dat.). *Online piracy in numbers – Facts and statistics*. Dostupno na <https://www.go-globe.com/online-piracy-in-numbers-facts-and-statistics-infographic/>
- Gopal, R. D., Bhattacharjee, S. i Sanders, G. L. (2006). Do artists benefit from online music sharing?. *The Journal of Business*, 79(3), 1503-1533. <https://doi.org/10.1086/500683>
- Hohn, D. A., Muftic, L. R. i Wolf, K. (2006). Swashbuckling students: An exploratory study of internet piracy. *Security Journal*, 19(2), 110-127. <https://doi.org/10.1057/palgrave.sj.8350005>
- Holt, T. J., Bossler, A. M. i Seigfried-Spellar, K. C. (2015). *Cybercrime and digital forensics: An introduction*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315777870>
- Ištuk, T. (2021). *Internetsko piratstvo: stavovi i ponašanje studenata* (Diplomski rad). Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet Osijek.

- Jamwal, S. S. (2011). Demographic trends in software piracy among students. *International Journal of Computer Science and Communication*, 2(2), 475-477.
- Jonas, O. i Sirkeci, I. (2018). Understanding determinants of illegal e-book downloading behaviour in the UK and Germany. *Transnational Marketing Journal*, 6(2), 79-100.
- Koltan Yilmaz, Ş. i Deveci Topal, A. (2022). Analysis of awareness of academicians and graduate students about digital product copyrights with chi-squared automatic interaction detector. *Education and Information Technologies*, 27(9), 12743-12771.
<https://doi.org/10.1007/s10639-022-11142-0>
- Konstantakis, N. I., Palaigeorgiou, G. E., Siozos, P. D. i Tsoukalas, I. A. (2010). What do computer science students think about software piracy?. *Behaviour & Information Technology*, 29(3), 277-285. <https://doi.org/10.1080/01449290902765076>
- Lai, P., Chow, K.-P., Fan, X.-X. i Chan, V. (2013). An empirical study profiling internet pirates. U G. Peterson i S. Shenoj (Ur.), *Advances in digital forensics IX* (str. 257-272). Heidelberg: Springer.
https://doi.org/10.1007/978-3-642-41148-9_18
- Malin, J. i Fowers, B. J. (2009). Adolescent self-control and music and movie piracy. *Computers in Human Behavior*, 25(3), 718-722. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2008.12.029>
- Morris, R. G., Johnson, M. C. i Higgins, G. E. (2009). The role of gender in predicting the willingness to engage in digital piracy among college students. *Criminal Justice Studies*, 22(4), 393-404. <https://doi.org/10.1080/14786010903358117>
- Myshok R. R. (2022). Phenomenon of Ukrainian piracy in terms of socio-political internet behavior. *Current Problems of Philosophy and Sociology*, (39), 113-119.
<https://doi.org/10.32782/apfs.v039.2022.19>
- Nhan, J., Bowen, K. i Bartula, A. (2020). A comparison of a public and private university of the effects of low-cost streaming services and income on movie piracy. *Technology in Society*, 60, Article 101213. <https://doi.org/10.1016/j.techsoc.2019.101213>
- Sahni, S. P. i Gupta, I. (2019). *Piracy in the digital era: Psychosocial, criminological and cultural factors*. Singapore: Springer. <https://doi.org/10.1007/978-981-13-7173-8>
- Savić, M. i Petrović, N. M. (2016). Internet piraterija i posledice po žrtve. *Temida*, 19(3-4), 389-404. <https://doi.org/10.2298/TEM1604389S>
- Sheehan, B., Tsao, J. i Yang, S. (2010). Motivations for gratifications of digital music piracy among college students. *Atlantic Journal of Communication*, 18(5), 241-258.
<https://doi.org/10.1080/15456870.2010.521471>
- Sin, D. C., Anawar, S., Ayop, Z., Hassan, A., Othman, N. F. i Ali, N. R. M. (2021). Piracy in university: Factors associated with digital piracy among multimedia students. *Journal of Theoretical and Applied Information Technology*, 99(20), 4747-4758.
- Sinha, R. K. i Mandel, N. (2008). Preventing digital music piracy: The carrot or the stick?. *Journal of Marketing*, 72(1), 1-15. <https://doi.org/10.1509/jmkg.72.1.001>
- Siwek, S. E. (2007). *The true cost of copyright industry piracy to the U.S. economy*. Lewisville, TX: Institute for Policy Innovation.
- Statista (2021). *Ranking of the software piracy rate by country 2020*. Dostupno na <https://www.statista.com/forecasts/1146072/software-piracy-rate-by-country>
- Statista (2023). *Software piracy rate in Croatia from 2013 to 2028*. Dostupno na <https://www.statista.com/forecasts/1144527/software-piracy-rate-forecast-in-croatia>

- Tjiptono, F., Arli, D. i Viviea. (2016). Gender and digital privacy: Examining determinants of attitude toward digital piracy among youths in an emerging market. *International Journal of Consumer Studies*, 40(2), 168-178. <https://doi.org/10.1111/ijcs.12240>
- Van der Sar, E. (2016). *Europe has the highest online piracy rates, by far*. TorrentFreak. Dostupno na <https://torrentfreak.com/europe-has-the-highest-online-piracy-rates-by-far-160801/>
- Wang, S.-Y. K. i McDaniel, J. J. (2018). Piracy and intellectual property theft in the internet era. U M. Khosrow-Pour (Ur.), *Encyclopedia of information science and technology* (4th ed., Vol. 3, str. 1656-1666). Hershey, PA: IGI Global. <https://doi.org/10.4018/978-1-5225-2255-3.ch144>
- World Anti-Piracy Observatory (bez dat.). *Causes of piracy*. Dostupno na https://webarchive.unesco.org/web/20161022102720/http://portal.unesco.org/culture/en/ev.php-URL_ID=39405&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html
- Wu, W. P. i Yang, H. L. (2013). A comparative study of college students' ethical perception concerning internet piracy. *Quality & Quantity*, 47(1), 111-120. <https://doi.org/10.1007/s11135-011-9506-1>
- Yar, M. i Steinmetz, K. F. (2019). *Cybercrime and society* (3rd ed.). London: SAGE Publications.

EXAMINING THE IMPORTANCE OF ECONOMIC REASONS FOR INTERNET PIRACY AMONG UNIVERSITY STUDENTS

ABSTRACT

Over the last few decades, technology has changed the way business is done and how goods are advertised, sold, and delivered to consumers. Today, a wide range of digital products are available on the market. However, advancements in ICT have also led to a marked increase of intellectual property theft. With the rapid progress of computing and network capabilities, internet piracy has become a serious problem worldwide, and Croatia is no exception. This issue is gaining importance not only because various digital contents are easily accessible but also because the IT industry in Croatia is constantly growing and facing challenges related to illegal reproduction and distribution of copyrighted works. In order to provide more insight into why people engage in internet piracy, the present study examined the importance of economic reasons for such practice among Croatian university students. The paper also explored the prevalence of internet piracy. A research was conducted on a sample of 504 students from Josip Juraj Strossmayer University in Osijek. Students are appropriate respondents for a study of this nature, since they are part of the digital generation who are exposed to internet piracy. Data were analysed using descriptive and inferential statistics. The results showed that only about 8% of participants had never downloaded copyrighted material or used illegal streaming services, while slightly more than 37% of those surveyed reported that they had never distributed any content protected by intellectual property rights. The findings further revealed that, in general, economic reasons were the most important for engaging in internet piracy. In addition, significant differences were found in the evaluations of the reasons with respect to the observed characteristics of students. The results of the study broaden the knowledge of factors that influence individuals to reproduce and distribute copyrighted works without permission.

Keywords: internet piracy, economic reasons, digital products, students